

درس پژوهی چه چیز نیست؟

مقدمه

اینکه در مدرسه‌ها و مراکز آموزشی، معلمان و آموزش‌دهندگان در حوزه درسی و محتوایی به فرایند درس پژوهی می‌پردازند، مغتنم و محترم است، اما آنچه از این مراکز مشاهده و شنیده می‌شود، حاکی از کژتابی‌ها و کژفهمی‌هایی احتمالی است که نشان می‌دهد درس پژوهی از مسیر اصلی خود خارج شده است. به نظر می‌رسد، این روند و فرایند به نگاهی دوباره نیاز دارد. بنابراین، در این پژوهش، ضمن مطالعه انگاره‌های معلمان درباره درس پژوهی، ابتدا به کژفهمی و کژتابی‌های مفهوم و فرایند درس پژوهی با عنوان «درس پژوهی چه چیز نیست» پرداخته شده است و سپس خود درس پژوهی تبیین می‌شود.

درس پژوهی چه چیز نیست؟

مسابقه یا جشنواره تدریس نیست...

یکی از آسیب‌های طرح‌های تربیتی در نظام آموزشی ایران، تبدیل آن‌ها به جشنواره و مسابقه، صورت‌گرایی و تهی کردن محتوا و اصول اصلی آن است. اینکه معتقد باشیم درس پژوهی صرفاً منحصر و منجر به شرکت در مسابقه‌ها و جشنواره‌ها شود، و برای حضور در صحنه رقابت با دیگران انجام گیرد، جفا به درس پژوهی و نبود رفاقت با آن و غور در رقابت با آن است و توجه نکردن به فرایند عادی آن را در بر خواهد داشت. درس پژوهی صرفاً یک مسابقه یا رقابت جشنواره‌ای نیست و بیشتر از اینکه مبتنی بر رقابت باشد، متکی بر تعامل سازنده است.

برای ارزشیابی و رتبه‌بندی معلمان نیست...

اینکه درس پژوهی نشان‌دهنده علم و دانش معلم و علاقه او به تدریس و یادگیری نحوه تدریس باشد، به معنی این نیست که صرفاً برای شرکت معلم در رتبه‌بندی معلمان، اخذ امتیاز و مانند آن باشد.

اگر هدف از انجام آن در این جهت باشد، حالت مکانیکی، تکراری بودن، کپی کاری و بازاری بودن آن ظهور خواهد کرد. در نتیجه، راه راستش بیراهه‌ای بیش نخواهد بود. بنابراین، درس پژوهی بیشتر از اینکه ابزاری برای ارزشیابی معلم باشد، فضایی غیررسمی برای یادگیری اوست.

ابزار تعیین پژوهشگر نیست...

درس پژوهی شاید نشان از علم، دانش، پژوهشگری و اهل تحقیق بودن معلم داشته باشد، اما صرفاً ابزاری برای تعیین معلمان به مثابه پژوهشگر نیست؛ چرا که هدف آن برانگیختن معلم به تفکر و خودانتقادی در باب تدریس با رویکردی سازنده و رو به سوی بهبود است. گرچه پژوهیدن و پژوهش با حرفه معلمی آمیخته است، ولی آموزش درس پژوهی نباید با آموزش مهارت‌های پیشرفته پژوهش در هم آمیخته شود.

کار مکانیکی نیست...

ارائه قالبی واحد برای درس پژوهی و تأکید مفرط بر آن، به آن آسیب می‌رساند. درس پژوهی کاری مکانیکی هم محسوب نمی‌شود، بلکه کاری علمی، دقیق، همکارانه، مشارکتی و حاصل هم‌فکری و هم‌افزایی دانشی معلمان است.

کار فردی نیست...

درس پژوهی در ماهیتش کاری گروهی و همیارانه است. لذا نمی‌توان به صورت فردی درس پژوهی انجام داد. مشارکت فعال معلمان در کار تدریس خود، درس پژوهی را معنا می‌کند و ماهیت درس پژوهی بهره‌گیری از مشاهده و نظرات دیگر همکاران است.

برای ارائه گزارش نیست...

در درس پژوهی بیشتر از اینکه گزارش

آن اهمیت داشته باشد، فرایند کار اولویت دارد. هدف از درس پژوهی ارائه گزارش نیست. تهیه و ارائه گزارش، ابزاری است برای درس پژوهی. تأکید صرف به مهارت نوشتن، شاید از دقت دیدن بکاهد و ارزش مشاهده را کم کند. بنابراین، درس پژوهی صرفاً گزارش‌دهی و گزارش نوشتن نیست.

برنامه‌ای بدون آگاهی مدیر

مدرسه و بدون همراهی او نیست... معلمان نمی‌توانند بدون اطلاع و همراهی مدیر مدرسه درس پژوهی انجام دهند، چرا که دو نقطه ضعف در پس خواهد داشت؛ یکی اینکه مدیر از کار علمی و عملی معلمان بی‌اطلاع خواهد بود و دیگر آنکه از برنامه آن‌ها حمایت نخواهد کرد. بنابراین، بدون مدیری که درس پژوهی را درک کند و برای آن ارزش قائل باشد، پیگیری آن بسیار دشوار است. معلمان مطمئن هستند که مدیران منابع حمایتی لازم را دارند و در زمان برخورد با مشکلات درس پژوهی، از گروه‌ها حمایت می‌کنند (استیپانک، ۱۳۸۹).

درس پژوهی چیست؟

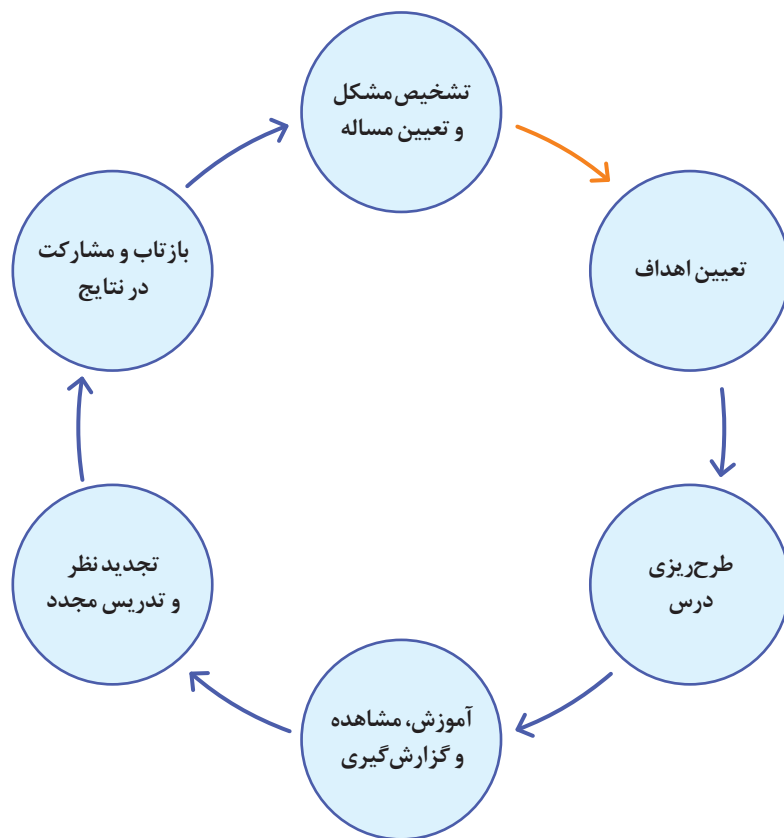
درس پژوهی رویکرد توسعه حرفه‌ای، صمیمانه و دوستانه معلمان برای بهسازی آموزش و تدریس و غنی‌سازی یادگیری است. معلمی که علاقه‌مند است و انتقادپذیر، معلمی است که دیگران را از تدریس و آموزش خود آگاه می‌سازد و اشتیاق و علاقه به مشاهده کلاسش توسط همکاران دارد و نظرات آنان را اخذ می‌کند. این معلم در زمانی که همکار یا معلمی به کلاس او می‌آید، به دانش‌آموزان می‌گوید فلانی آمده است کلاس ما را ببیند و پس از کلاس با هم گفت‌وگویی خواهیم داشت که آیا می‌توانیم بهتر با هم حرف بزنیم

تا مفاهیم بهتر دریافت شوند، و قطعاً آن‌ها هم ذوق می‌کنند (سرکارآرانی، ۱۳۹۴). درس پژوهی آینه است؛ در آینه معلم دیگری، خود را دیدن (پیشین، ۱۳۹۴). درس پژوهی وقتی فرهنگ می‌شود که دوستانه و در حلقه‌های کوچک یادگیری شروع شود و آرام آرام گسترش یابد و ادامه داشته باشد.

درس پژوهی فرصتی غیررسمی برای یادگیری معلمان در فضای تعاملی و سازنده است. به عبارت دیگر، درس پژوهی مجموعه‌ای از برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات حرفه‌ای برای بهبود تدریس معلمان است. در فرایند درس پژوهی، معلمان حول محور یک مسئله درسی، به صورت جمعی، به پژوهش و مطالعه در باب تدریس روزمره می‌پردازند و از این طریق شرایط را برای بهبود مداوم یادگیری دانش‌آموزان فراهم می‌کنند (Rock & Wilson, 2005).

برخی از اهداف درس پژوهی را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

- ارتقای دانش حرفه‌ای معلمان؛
 - گسترش فرهنگ یادگیری در مدرسه‌ها؛
 - فراهم کردن محیط یادگیری معلمان از یکدیگر؛
 - بازاندیشی در رفتار خود؛
 - توسعه محیطی انعطاف‌پذیر برای دستیابی به یادگیری سازمانی؛
 - احساس مسئولیت بیشتر در اداره مدرسه؛
 - ترویج تفکر انتقادی؛
 - توسعه فرهنگ مشارکت حرفه‌ای معلمان؛
 - ارتقای مدیریت آموزشی و مدرسه به مثابه سازمان یادگیرنده.
- مراحل درس پژوهی را نیز به طور خلاصه می‌توان چنین ترسیم کرد: براساس این نمودار، افراد بعد از تشکیل تیم درس پژوهی و تعیین

معلمان در مدرسه از طریق کاهش محتوای درسی؛

● فراهم ساختن نیروهای انسانی مناسب برای راهنمایی و مشاورهٔ معلم در باب درس پژوهی؛

● توانمندسازی مدیران مدرسه در باب درس پژوهی و رویکردهای نوین تدریس؛

● تدوین بانک اطلاعاتی درس پژوهی‌های صورت گرفته در مدرسه‌ها و قرار دادن آن‌ها در دسترس معلم؛

● تقویت گروه‌های آموزشی در اداره‌های مناطق، برای نظارت بالینی و فرایندی بر درس پژوهی. ■

منابع

۱. استیپانک، جنیفر و همکاران (۱۳۸۹). هدایت درس پژوهی. ترجمهٔ رضا ساکی و داریوش مدنی. انتشارات حکمت علوی. تهران.
۲. سرکارآرانی، محمدرضا (۱۳۹۴). رشد معلم، شماره ۲۹۱.
3. Rock, T. & Wilson, C. (2005) Improving Teaching through Lesson Study. *Teacher Education Quarterly*. 77- 92.

روند کار درس پژوهی و تدریس همچنان ادامه می‌یابد و ادامه خواهد داشت؛ چنانکه تولید نظریه‌های تعلیم و تربیت همچنان ادامه دارند و خواهند داشت.

برای بهره‌گیری از ظرفیت درس پژوهی برای بهبود گام به گام فرایند تدریس و فرهنگ سازمانی مدرسه، نیاز است ابتدا بدفهمی‌های موجود در این مسیر اصلاح شوند. نباید درس پژوهی را به مسابقه یا فرایندی برای رقابت کاست و نباید آن را جایگزین فرایند پراسیب جشنوارهٔ سابق الگوهای برتر تدریس کرد. درس پژوهی را نباید با صورت‌گرایی به فرایندی پیچیده و زمان‌بر کاست، بلکه باید از طریق ایجاد فضای تعامل بین معلم در فرایند شورای معلم و گروه‌های حرفه‌ای، آن را توسعه داد. برای رسیدن به این هدف لازم است در فرایند مدیریت مدرسه و سیاست‌گذاری آموزشی به این نکات توجه شود:

● ایجاد فرصتی برای تعامل حرفه‌ای

نقش‌ها و مسئولیت‌ها، به تعیین، تشخیص و بیان مسئله خواهند پرداخت؛ مسئله‌ای که در فرایند آموزش و یادگیری، ذهن معلم را به خود مشغول ساخته است و آن‌ها را برای بهسازی و بهبود تدریس ترغیب می‌کند. سپس هدف از درس پژوهی تیم مشخص می‌شود. در مرحلهٔ بعد، معلم طرح مناسبی برای درس مورد نظر و تحقق هدف یا اهداف، برنامه‌ریزی و طراحی می‌کنند. بعد از طراحی، تدریس اجرا می‌شود. به نظر می‌رسد مهم‌ترین بخش در این مرحله، غیر از تدریس، یادداشت برداری و تهیهٔ گزارش است. چرا که راهگشای مرحلهٔ تجدیدنظر است و راهبر تدریس مجددی خواهد بود که در مرحلهٔ بعد انجام خواهد شد. بازتاب و بازخورد، مرحلهٔ پایانی و فرجام کار است. این بازخورد باید در تدریس سایر معلم مؤثر باشد. اینکه طبق این نمودار، بعد از مرحلهٔ پایانی، دوباره به مرحلهٔ اول برگشت داده می‌شویم، نشان می‌دهد